

ทิศทางอนาคตของการผลิตครูสังคมศึกษาไทย: ความท้าทายด้านการบริหารหลักสูตร และการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ*

THE FUTURE DIRECTIONS OF THAI SOCIAL STUDIES TEACHER EDUCATION: CHALLENGES IN CURRICULUM MANAGEMENT AND PROFESSIONAL COMPETENCY DEVELOPMENT

ศักดิ์ดา หารเทศ

Sakda Hanthet

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

Corresponding author E-mail: sakda.han@mcu.ac.th

Tel: 092-820-6242

บทคัดย่อ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตเชิงโครงสร้างประชากรอันเนื่องมาจากอัตราเด็กเกิดใหม่ที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อตรงต่อจำนวนผู้เรียนในระบบการศึกษา ก่อให้เกิดสถานะสถานศึกษาขาดแคลนนักเรียน นำไปสู่การยุบรวมและปิดตัวของสถานศึกษา ซึ่งสร้างความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทิศทางอนาคตของการผลิตครูสังคมศึกษาไทย วิเคราะห์ความท้าทายด้านการบริหารหลักสูตรและการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพอย่างรอบด้าน ครอบคลุม ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ผลการศึกษาพบว่า ทิศทางการผลิตครูสังคมศึกษากำลังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ เริ่มจากอัตราการเกิดที่ลดลงผนวกกับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่บีบให้ผู้เรียนหลุดออกจากระบบการศึกษา สถาบันอุดมศึกษาจึงตกอยู่ในสถานะการแข่งขันเพื่อความอยู่รอด เกิดความขัดแย้งระหว่างการเลือกปริมาณหรือคุณภาพ บางครั้งสถาบันต้องผ่อนปรนเกณฑ์การรับนิสิตเพื่อดึงดูดผู้สมัคร คุณภาพผู้เรียนจึงลดลงตามไปด้วย ภาระอันหนักอึ้งนี้จึงตกแก่อาจารย์ประจำหลักสูตรที่ต้องทุ่มเทกำลังร่างกายแรงใจมากขึ้นในการบ่มเพาะนิสิตครูให้มีศักยภาพเพียงพอ ยิ่งไปกว่านั้น การเข้ามาของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้ยกระดับความท้าทายขึ้นไปอีกขั้น คณาจารย์ต้องรับมือกับภารกิจที่ซับซ้อน นอกเหนือจากการถ่ายทอดวิชาหลัก คือ การฝึกให้นิสิตประยุกต์ใช้นวัตกรรมอย่างรู้เท่าทัน พร้อมกับพัฒนาทักษะด้านการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนปลูกฝังอัตลักษณ์สถาบันเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ตามที่กำหนด ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่า เมื่อนิสิตสำเร็จการศึกษาแล้ว นิสิตจะสามารถประกอบอาชีพและก้าวเข้าสู่สนามสอบแข่งขันข้าราชการครู ซึ่งนับวันยิ่งมีอัตราการแข่งขันที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับอัตราบรรจุที่ลดลง

คำสำคัญ: อนาคตการผลิตครูสังคมศึกษา, ครูสังคมศึกษา, การผลิตครู, การบริหารหลักสูตร, สมรรถนะวิชาชีพครู

Abstract

Thailand is currently confronting a structural demographic crisis caused by a continuous decline in the birth rate, which has significantly affected student enrollment within the education system. This demographic transition has resulted in the consolidation and closure of educational institutions due to declining student populations, thereby creating an imbalance between educational supply and demand. This article aims to examine future directions for Thai social studies teacher education by analyzing challenges associated with curriculum management and professional competency development throughout the upstream, midstream, and downstream phases of teacher education. The findings reveal that social studies teacher education is currently facing multifaceted challenges. These challenges originate from declining birth rates and economic factors that contribute to student attrition from the formal education system. Consequently, higher education institutions encounter increasing competition for institutional sustainability, creating a dilemma between maintaining enrollment numbers and ensuring student quality. In response to insufficient qualified applicants, some institutions have adjusted admission requirements to sustain program operations, which may affect the overall quality of admitted students. Furthermore, these challenges have placed additional demands on faculty members, requiring greater commitment to developing student teachers' professional competencies. The emergence of artificial intelligence (AI) has further transformed teacher education processes, requiring faculty members not only to enhance students' disciplinary knowledge but also to develop their abilities in technology-integrated learning management, ethical application of innovation, and professional identity formation. Ultimately, effective teacher education must ensure that graduates possess the competencies necessary for professional practice and adaptation to increasingly competitive teacher recruitment environments.

Keywords: The Future of Social Studies Teacher Education, Social Studies Teachers, Teacher Education, Curriculum Management, Professional Teacher Competencies

บทนำ

วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “พลเมืองดี” ที่มีความรู้ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง และดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างสันติสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) แม้ในบางครั้งวิชาสังคมศึกษา มักถูกลดความสำคัญลง จากผู้เรียน ซึ่งแท้จริงแล้ววิชาสังคมศึกษา เป็นศาสตร์ที่สำคัญและมีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างทักษะการดำรงชีวิตและสร้างสังคมให้เกิดความสงบสุข วิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 สาระ ได้แก่ 1) ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 2) หน้าที่พลเมืองและการดำเนินชีวิตในสังคม 3) เศรษฐศาสตร์ 4) ประวัติศาสตร์ และ 5) ภูมิศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) หากมองแยกเป็นสาระเช่นนี้ ผู้เรียนอาจเข้าใจว่า

เป็นวิชาที่รวบรวมหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน แต่แท้จริงแล้วเนื้อหาทั้งหมดมีความเชื่อมโยงกันโดยมี “เรื่องราวของมนุษย์” เป็นศูนย์กลาง ยกตัวอย่างเช่น หากผู้เรียนเข้าใจปัจจัยทางภูมิศาสตร์ จะเข้าใจการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจ รูปแบบการปกครอง วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิต นอกจากนี้ ธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษา ยังเป็นศาสตร์ที่มีความเป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามบริบทโลก ครูผู้สอนจึงต้องตื่นรู้และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา (วิฑูรย์ พันธวงศ์, 2565) การจะอย่างไรให้ผู้เรียนเกิดความสนใจนั้น ขึ้นอยู่กับหลากหลายปัจจัยด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นความทันสมัยของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ตลอดจนทักษะในการถ่ายทอดความรู้ของครู

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่อีกประการหนึ่งที่อาจส่งผลให้วิชาสังคมศึกษาขาดความน่าสนใจ คือ จำนวนเนื้อหาของรายวิชาและตัวชี้วัดในหลักสูตรที่มีจำนวนมากเกินไป แม้ปัจจุบันจะมีการปรับตัวชี้วัด และจัดกลุ่มตัวชี้วัดใหม่ เพื่อให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษามากขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) ถึงกระนั้นแล้ว ในบริบทด้านเนื้อหาวิชาที่ยังนับว่ามากอยู่ดี เมื่อเทียบกับสัดส่วนระยะเวลาเรียน ประกอบกับข้อจำกัดในทักษะการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนบางส่วน ที่ยังขาดทักษะการสอน ยังคงเน้นการบรรยายและการท่องจำเป็นหลัก (สุริยาพร นพพรเศรษฐกุล, 2561) การพัฒนาทักษะวิชาชีพครู จึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด และการเข้ามามีบทบาทของปัญญาประดิษฐ์หรือ AI (Artificial Intelligence) ที่เข้ามามีบทบาทในการป้อนข้อมูลให้กับผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว ถือเป็นความท้าทายสำคัญของการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษาจึงต้องปรับบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” สู่ “ผู้ออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้” โดยมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สามารถประเมินความน่าเชื่อถือของสารสนเทศ และมีภูมิคุ้มกันต่อข้อมูลบิดเบือนหรือข่าวปลอม (Fake News) ได้อย่างมีวิจารณญาณ หากครูผู้สอนไม่สามารถปรับตัวและพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและบริบทของผู้เรียนได้ อาจส่งผลทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางศึกษาในระดับชาติได้ (ชยพล ธงภักดี และจักรพงษ์ พร่องพรมราช, 2564)

สถานการณ์การผลิตครูสังคมศึกษาในปัจจุบัน กำลังเผชิญกับความท้าทายรอบด้าน จากแรงกดดันและความคาดหวังจากหลากหลายภาคส่วน เริ่มตั้งแต่มหาวิทยาลัยที่ต้องแข่งขันกันในการช่วงชิงนิสิต ท่ามกลางวิกฤตที่เด็กเกิดน้อยลง (กษิติเดช คำฟูช, 2565) มหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการรับนิสิตและประชาสัมพันธ์แบบมุ่งเป้ามากขึ้น และต้องทำงานเชิงรุกมากขึ้นในการหาผู้เรียน อีกทั้งยังจะต้องพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัย ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและพัฒนานิสิตให้มีสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI Competency) สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป ขณะที่หน่วยงานที่กำกับดูแลหลักสูตรที่เปิดสอนครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์เอง ก็มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรที่มีความเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนสถานศึกษาในฐานะผู้ใช้บัณฑิตก็คาดหวังครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู มีความสามารถในการสอนรูปแบบใหม่ ๆ และมีความรู้เท่าทันเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้านผู้ปกครองเองย่อมคาดหวังให้บุตรหลานได้บรรจุรับราชการเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ทั้งที่สถานการณ์ปัจจุบัน ครูไทยกำลังประสบปัญหาอัตราบรรจุลดน้อยลง สวนทางกับจำนวนผู้สำเร็จการศึกษานามการสอบแข่งขันก็มีความกดดันและการแข่งขันดุเดือดขึ้นเรื่อย ๆ (ชนิตา รักษ์พลเมือง และคณะ, 2560)

บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทิศทางอนาคตของการผลิตครูสังคมศึกษาไทย ความท้าทายด้านการบริหารหลักสูตร และการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ ที่ครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อให้เห็นสถานการณ์ปัจจุบันที่การศึกษาไทยกำลังเผชิญ และประเด็นท้าทายต่าง ๆ ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องแบกรับ ไม่ว่าจะเป็นการลดลงของประชากร ปัญหาสภาพเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการศึกษา สถาบันผลิตครูที่ต้องปรับตัว โดยเฉพาะการก้าวเข้ามามีบทบาทของ AI องค์กรวิชาชีพที่ยังขาดเสถียรภาพ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่คาดหวังต่อสมรรถนะของครู สถานการณ์การสอบแข่งขัน เส้นทางก้าวสู่วิชาชีพที่นับวันยิ่งทวีคูณ และอัตราการว่างงาน การลดลงของอัตราบรรจุ

ต้นน้ำ: วิฤตด้านประชากรและสภาพทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการศึกษา

ปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตเชิงโครงสร้างประชากร จากการที่อัตราการเกิดใหม่ลดต่ำลงที่สุดในรอบ 75 ปี จากรายงานสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2568 มีจำนวนอัตราเด็กเกิดใหม่อยู่ที่ 416,574 คน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 215,035 คน และเพศหญิง จำนวน 201,539 คน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับย้อนหลังไป 10 ปี (ปี พ.ศ. 2558) พบว่า มีอัตราการเกิดอยู่ที่ 736,352 คน (กรุงเทพมหานคร, 2569) สะท้อนชัดว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตเด็กเกิดใหม่จำนวนลดลงกว่าร้อยละ 43.43 เมื่อเทียบกับปีปัจจุบัน ปรากฏการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา ทำให้สถานศึกษาที่เคยรองรับนักเรียนจำนวนมาก ต้องเผชิญภาวะขาดแคลนนักเรียน และโรงเรียนหลายแห่งเริ่มมีแนวโน้มขบเซาอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยที่ทำให้เด็กเกิดใหม่มีจำนวนลดลง เนื่องจากคนหนุ่มสาวยุคใหม่เลือกที่จะไม่มีบุตร เพราะกังวลเรื่องสภาพเศรษฐกิจ และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จะตามมา สภาพเศรษฐกิจส่งผลต่ออัตราเงินเพื่อค่าครองชีพที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับรายได้ที่ได้รับ การเลี้ยงดูบุตรคนหนึ่งให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ จำเป็นต้องใช้ต้นทุนที่สูงมาก ด้วยความไม่พร้อมทางการเงินนี้เอง จึงเป็นเหตุให้คนหนุ่มสาวหลายคนปฏิเสธการมีบุตร เพราะเห็นว่ามันจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด (ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์), 2562)

สภาพเศรษฐกิจไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่ออัตราการเกิดใหม่เท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อนักเรียนในระบบการศึกษา ปัจจุบันด้วย ปัจจุบัน พบว่า มีเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา หรือต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน เนื่องจากปัญหาด้านทุนทรัพย์ ซึ่งความเป็นจริงแล้วการศึกษาควรเป็นสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่รัฐควรจัดสรรให้กับพลเมืองทุกคนอย่างเท่าเทียม เมื่อพลเมืองขาดการศึกษาย่อมเท่ากับขาดเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏจักรความยากจนได้ (มูลนิธิยุวพัฒน์, 2566) รัฐควรลงทุนด้านการศึกษาตั้งแต่ต้นน้ำ ดีกว่าต้องทุ่มงบประมาณมหาศาลเพื่อแก้ปัญหา จากการที่ประชากรไร้การศึกษา และจะสร้างปัญหาให้กับรัฐในอนาคต เช่น ปัญหาการว่างงาน อายุมข ยาเสพติด และอาชญากรรม ดังนั้น การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนจึงต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคุณภาพของประชากร เพราะคุณภาพของประชากร คือ สิ่งสะท้อนคุณภาพของประเทศ

จากวิกฤตเด็กเกิดน้อยลงรวมถึงสภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัว ได้ขยายผลกระทบมาถึงสถาบันอุดมศึกษา เช่นเดียวกัน ปัจจุบันสถาบันการศึกษาหลายแห่งต้องปรับตัวอย่างรุนแรงเพื่อแข่งขันนักศึกษาเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดในระบบ หลักสูตรที่ไม่ปรับตัวต่างต้องปิดตัวลง ในความท้าทายนี้ แม้ว่าอาชีพครูยังจะยังได้รับความสนใจจากผู้เรียน เนื่องจากเป็นอาชีพที่มั่นคง แต่ในอนาคตอันใกล้ คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ย่อมได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากจำนวนสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่ลดลงหรือควมรวมกิจการ ซึ่งจะส่งผลให้โควตาการบรรจุข้าราชการครูลดน้อยลงตามไปด้วย มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องปรับหลักสูตรครูเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันมหาวิทยาลัยไม่สามารถใช้วิธีตั้งรับแบบเดิมได้อีกต่อไป ต้องเปลี่ยนมาใช้กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เชิงรุก เน้นการลงพื้นที่แนะแนวในสถานศึกษาเพื่อสร้างความเชื่อมั่น และประชาสัมพันธ์จุดเด่นของหลักสูตรให้กับนักเรียนได้ทราบโดยตรง ยิ่งไปกว่านั้นการแข่งขันในอนาคตจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ สถาบันอุดมศึกษาต่างพยายามนำเสนอมาตรการจูงใจและสวัสดิการที่หลากหลาย เช่น การยกเว้นค่าหอพัก ทุนการศึกษา กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) การผ่อนชำระค่าเทอม รวมถึงการลดค่าธรรมเนียมการศึกษา สำหรับนิสิตผู้มีความสามารถดี นอกจากนี้ สถาบันบางแห่งใช้วิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกับโรงเรียนสถานศึกษา ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่สร้างผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (Win-Win Situation) โดยสถานศึกษาสามารถสร้างชื่อเสียงด้านการศึกษาต่อของนักเรียน ขณะที่สถาบันก็สามารถรับประกันยอดผู้เข้าศึกษาได้เช่นเดียวกัน

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความย้อนแย้งเชิงนโยบายระหว่าง “ปริมาณ” และ “คุณภาพ” ในมุมมองของการบริหารจัดการ หากสถาบันไม่สามารถจัดหานักศึกษาได้ตามเป้าหมาย สถาบันย่อมประสบปัญหาด้านเสถียรภาพทางการเงิน เนื่องจากต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายและงบประมาณในการดำเนินงาน แต่ในทางกลับกัน หากเน้นการเปิดรับนักศึกษาในปริมาณที่มากเกินไป ผลกระทบเชิงลบจะตกอยู่กับผู้บริหารหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน ยกตัวอย่างเช่น อัตราส่วนอาจารย์ต่อนักศึกษาที่เกินมาตรฐาน ทำให้ไม่สามารถดูแลนักศึกษาได้อย่างทั่วถึง การสอนลดคุณภาพลง เพราะไม่สามารถเข้าถึงผู้เรียนรายบุคคล ทำให้คุณภาพในการผลิตบัณฑิตเริ่มลดลง อีกทั้ง ภาระงานที่หนักเกินไป เบียดบังเวลาพัฒนาผลงานวิชาการของอาจารย์ กระทบต่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การรับจำนวนนักศึกษาและระบบคัดกรองที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีคุณสมบัติและเจตคติตามที่หลักสูตรกำหนด อย่างไรก็ตาม แม้ระบบการคัดเลือกจะมีความเข้มงวดเพียงใด ปัญหาการออกกลางคันของนิสิตก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่เนือง ๆ

จากวิกฤตโครงสร้างประชากรดังที่กล่าวข้างต้น ผนวกกับความท้าทายทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบการศึกษา บีบให้สถาบันอุดมศึกษาต้องปรับยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อดึงดูดผู้เรียนและรักษาสถานภาพขององค์กร ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่สภาวะความขัดแย้งเชิงนโยบาย (Dilemma) ระหว่างความจำเป็นในการเพิ่ม “ปริมาณ” เพื่อความอยู่รอด กับการดำรงไว้ซึ่ง “คุณภาพ” ทางวิชาการ ทั้งนี้ หากสถาบันมุ่งขยายอัตราการรับผู้เรียนในจำนวนที่มากเกินไป ย่อมส่งผลให้สัดส่วนอาจารย์ต่อนิสิต (Student-Teacher Ratio) เสียสมดุล ซึ่งไม่เพียงแต่ลดทอนประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดเท่านั้น แต่ภาระงานที่ล้นมือยังเบียดบังเวลาในการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ อันเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อความก้าวหน้าในวิชาชีพของคณาจารย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กลางน้ำ: ความท้าทายในการบริหารหลักสูตรและการผลิตครูสังคมศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรผลิตครูในปัจจุบัน อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและประกาศสำคัญ 2 ฉบับ คือ ฉบับแรก ได้แก่ ประกาศเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 โดยกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ซึ่งมุ่งเน้นแนวคิด การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ (Outcome-Based Education: OBE)

บนฐานคิดสำคัญที่ว่า “เมื่อสำเร็จการศึกษา บัณฑิตจะต้องมีสมรรถนะ ทักษะ และคุณลักษณะที่สามารถปฏิบัติงานได้จริง” เกณฑ์ดังกล่าวเปลี่ยนจากการสอนตามเนื้อหาสาระ (Content-Based) ไปสู่การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLOs) และการออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (Course Learning Outcomes: CLOs) ให้มีความเชื่อมโยงกัน ตลอดจนมีระบบการวัดและประเมินผลที่สะท้อนสมรรถนะ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ฉบับที่สอง คือ ประกาศคุรุสภา เรื่อง การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษาตามมาตรฐานวิชาชีพเพื่อการประกอบวิชาชีพ พ.ศ. 2567 ซึ่งกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาต้องออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องตามหลักเกณฑ์ (ประกาศคุรุสภา, 2567) สถาบันจึงจะได้รับการรับรองและให้เปิดทำการเรียนการสอนได้ ในระหว่างการจัดการเรียนการสอน ทั้งกระทรวง อว. และคุรุสภาต่างมีกลไกในการติดตามการดำเนินงานของหลักสูตรอยู่เป็นระยะ เพื่อควบคุมคุณภาพการศึกษากระบวนการผลิตครูในปัจจุบันนับว่ามีความเข้มข้นอย่างยิ่งในการกำกับมาตรฐาน สำหรับความท้าทายในการบริหารหลักสูตรและผลิตครูสังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่รวมเอาเนื้อหา 5 สาระไว้ด้วยกัน ประกอบด้วย ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม, หน้าที่พลเมือง, เศรษฐศาสตร์, ประวัติศาสตร์, ภูมิศาสตร์ การออกแบบ PLOs และ CLOs จึงมีความซับซ้อนสูงในการบูรณาการเนื้อหาที่กว้างขวางเหล่านี้ให้กลายเป็นสมรรถนะการสอน ที่วัดผลประเมินผลได้จริงตามเกณฑ์มาตรฐานของ อว. และเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา นับเป็นความท้าทายอย่างยิ่งต่ออาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ที่จะต้องพัฒนานิสิตให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตามที่ได้ระบุไว้

อย่างไรก็ตาม ในรอบระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา องค์กรวิชาชีพอย่างคุรุสภามีการปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์และข้อบังคับอยู่บ่อยครั้ง เริ่มตั้งแต่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลักสูตรจาก 5 ปี เหลือ 4 ปี ปรับเปลี่ยนเงื่อนไขการรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ จากเดิมที่ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพอัตโนมัติ เปลี่ยนมาเป็นการผ่านการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู ซึ่งประกอบด้วย 3 มาตรฐานสำคัญ ได้แก่ มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ (ประเมินผ่านระบบการทดสอบ) มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน (ประเมินผ่านผลการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานศึกษา) ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องผ่านเกณฑ์การประเมินครบทุกส่วนจึงจะสามารถขึ้นทะเบียนรับใบอนุญาตได้ ยิ่งไปกว่านั้น ปัจจุบันยังมีการจัดระเบียบประเภทใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูใหม่เป็น 3 ระดับ ได้แก่ P-License (Provisional Teaching License) ใบอนุญาตปฏิบัติหน้าที่ครูมีอายุ 2 ปี B-License (Basic Teaching License) ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูขั้นต้น มีอายุ 5 ปี A-License (Advanced Teaching License) ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูขั้นสูง มีอายุ 7 ปี ซึ่งต้องรอดูติดตามว่าในอนาคตจะมีการเปลี่ยนแปลงอีกหรือไม่ (ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2567, 2567)

การปรับเปลี่ยนเกณฑ์บ่อยครั้ง สร้างความท้าทายและความกดดันให้แก่ผู้บริหารหลักสูตรและคณาจารย์ผู้รับผิดชอบอย่างมาก เนื่องจากต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการหลักสูตรเพื่อให้ตอบสนองกับเกณฑ์ที่กำหนด และปรากฏการณ์ดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้เรียน จนเกิดกระแสสะท้อนใจในกลุ่มนิสิตครูว่าตนเองเป็นเสมือนกลุ่มทดลองของระบบนโยบายที่มีความไม่แน่นอนสูง สถานการณ์นี้จึงเป็นความลำบากใจและความท้าทายร่วมกันของฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ ที่จะต้องพัฒนานิสิตให้เพียงพอพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ มีสมรรถนะที่ตอบโจทย์การศึกษายุคใหม่การก้าวเข้ามามีบทบาทของ AI ต่อวงการการศึกษา อีกทั้ง จะต้องปรับ ปรับปรุงดูแลให้กำลังใจนิสิต และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายที่ไม่แน่นอนในปัจจุบัน

ความท้าทายในการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพครูสังคมศึกษาในยุคดิจิทัล

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การพัฒนาสมรรถนะของนิสิตครูตามมาตรฐานวิชาชีพ จึงจำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้เท่าทันบริบทโลก โดยสามารถจำแนกการวิเคราะห์เป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ

แม้ในปัจจุบันนิสิตจะสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว แต่กลับพบว่า นิสิตมีแนวโน้มในการใฝ่รู้ใฝ่เรียนลดน้อยลง นิสิตคาดหวังให้ผู้สอนเป็นฝ่ายป้อนข้อมูลให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความเป็นพลวัตและเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์โลกอยู่ตลอดเวลา ครูสังคมศึกษาจึงต้องตื่นรู้และอัปเดตข้อมูลข่าวสารให้ร่วมสมัยอยู่เสมอ เพราะครูสังคมต้องรู้จักเชื่อมโยงเนื้อหากับวิถีชีวิตของผู้เรียนเพื่อให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งนี่คือ หัวใจสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา จากประสบการณ์การสอนพบว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สูงขึ้นกลับส่งผลให้ทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) และการพึ่งพาตนเองของผู้เรียนลดลงอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนพึ่งพาแต่เทคโนโลยีสื่อสารแต่ขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ จนบางครั้งไม่สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้ (กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม, 2568) ซึ่งทักษะเหล่านี้มีความจำเป็นมาก เมื่อนิสิตต้องออกไปปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา เพราะนิสิตต้องตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง คณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาต้องใช้พลังงานและกลยุทธ์ใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเพื่อยกระดับสมรรถนะของนิสิตให้พร้อมต่อการประกอบวิชาชีพในอนาคต

ครูสังคมยุคปัญญาประดิษฐ์ การก้าวเข้ามาของเทคโนโลยี AI ทำให้คณาจารย์ต้องการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) ควบคู่กับศาสตร์การสอน ส่งเสริมทักษะการใช้ดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ (Digital Literacy) ให้แก่นิสิต เช่น การประยุกต์ใช้ AI ในการวิเคราะห์หลักสูตร มาตรฐานและตัวชี้วัด การออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้และสื่อสนับสนุน ตลอดจนการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลและการทำวิจัย เจาะลึกสำคัญที่จะพัฒนานิสิตไปถึงจุดนั้นได้ คือ นิสิตต้องมีความรู้พื้นฐานในศาสตร์วิชาชีพครูอย่างลึกซึ้งก่อน เช่น ต้องเข้าใจที่มาที่ไปของหลักสูตรก่อน ไม่ใช่เข้าใจเพียงการป้อนคำสั่ง ให้ AI ผลิตผลงาน โดยขาดความเข้าใจได้ ดังกรณีที่นิสิตใช้ AI ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ แต่ไม่สามารถอธิบายความสอดคล้อง หรือที่มาที่ไปขององค์ประกอบในแผนการจัดการเรียนรู้ได้ เป็นต้น ดังนั้น คณาจารย์จึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการสอนแบบบูรณาการสองศาสตร์ไปพร้อมกัน กล่าวคือ การสอนเนื้อหา รายวิชาหลัก ควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้ AI เพื่อสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้กับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น หรือการประยุกต์ใช้ AI เป็นผู้ช่วยในการสนับสนุนการเรียนรู้ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2568)

ด้านทักษะวิชาชีพครู

ทักษะที่สำคัญของวิชาชีพครู คือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพถือเป็นดัชนีชี้วัดความเป็นมืออาชีพของครูผู้สอน ดังนั้น การพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ จึงเป็นพันธกิจหลักของคณาจารย์ในสถาบันผลิตครู ที่จะต้องบ่มเพาะและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียน ครอบคลุมทั้งทักษะการสื่อสาร (Communication Skills) ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ทักษะภาวะผู้นำ (Leadership Skills) ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม (Collaboration) ทักษะความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า (Problem Solving) เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะที่พร้อมสำหรับการปฏิบัติงานจริงในสถานศึกษา ทักษะเหล่านี้บ่มเพาะผ่านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร อาทิ กิจกรรมพัฒนาทักษะเทคโนโลยี AI

เพื่อยกระดับการจัดการเรียนรู้ สำหรับครูสังคมศึกษา กิจกรรม AI กับจริยธรรมทางกฎหมาย กิจกรรมกราฟต์ สื่อวิทัศน์ ปั่นด้วยมือ สร้างสื่อด้วย AI กิจกรรมครุฯ อาสา “Digital Wisdom Camp” กิจกรรมสัมมนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ กิจกรรมครูอาสาพัฒนาสังคม, กิจกรรมศาสนพิธีกรแกนนำ เป็นต้น

ทักษะการจัดการเรียนรู้ กลไกสำคัญในการประกันคุณภาพผู้เรียนก่อนเข้าสู่การฝึกปฏิบัติวิชาชีพ ในสถานศึกษา (การฝึกสอน) คือ นิสิตทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการประเมินทักษะการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน (สอบสอน) โดยคณาจารย์ประจำสาขาวิชาจะร่วมกันตรวจสอบ วินิจฉัย และให้ข้อเสนอแนะเชิงลึกเพื่อปรับปรุง ข้อบกพร่อง ซึ่งนิสิตต้องพัฒนาทักษะการสอนจนผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด จึงจะได้รับอนุมัติให้ออกปฏิบัติการ ฝึกสอนได้ ความท้าทายสำคัญของการพัฒนาทักษะ คือ ทักษะเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝน และ ทำซ้ำจนเกิดความเชี่ยวชาญ การเปลี่ยนโครงสร้างหลักสูตรผลิตครูจาก 5 ปี เหลือ 4 ปี นับว่าเป็นความท้าทาย อย่างยิ่ง เพราะทุกอย่างถูกรวบรัดภายใต้กรอบเวลาที่จำกัด นอกจากนี้ ท่ามกลางกลไกการกำกับดูแลมาตรฐาน วิชาชีพ แม้ครูสภามีระบบการตรวจประเมินและรับรองหลักสูตรตามวงรอบอยู่แล้ว แต่เพื่อสร้างความมั่นใจ ในมาตรฐานการผลิตบัณฑิตครูของสถาบันอุดมศึกษา ครูสภาจึงได้มีการบังคับใช้กลไกการประเมินส่วนกลาง โดยกำหนดให้นิสิตครูทุกคนต้องผ่านประเมินสมรรถนะด้านความรู้และการประเมินผลการฝึกปฏิบัติการสอน ในสถานศึกษา จึงจะสามารถขึ้นทะเบียนขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูได้ ซึ่งหมายความว่า บัณฑิตครูจาก ทุกสถาบัน ต้องผ่านเกณฑ์การคัดกรองและประเมินผลภายใต้มาตรฐานเดียวกัน ประเด็นนี้นับเป็นความท้าทาย อีกประการหนึ่งของผู้บริหารหลักสูตรและคณาจารย์ ในการที่จะต้องยกระดับขีดความสามารถและเตรียมความพร้อม ทางวิชาการให้แก่นิสิต เพื่อให้สามารถผ่านการทดสอบและก้าวเข้าสู่ระบบวิชาชีพครูได้อย่างประสบความสำเร็จ

ด้านเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครู

การพัฒนาเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถจำแนกและวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (นิสิต) ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ตามระดับแรงจูงใจ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงจูงใจและเจตคติต่อวิชาชีพสูง คือ กลุ่มนิสิตที่มีความมุ่งมั่นและมีเป้าหมาย ที่ชัดเจนในการเข้าสู่วิชาชีพครูในอนาคต นิสิตกลุ่มนี้จะมีอัตราการเรียนรู้และพัฒนาการที่รวดเร็ว มีความพร้อม ในการรับข้อเสนอแนะ และสามารถยกระดับสมรรถนะของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่จำเป็นต้องอาศัย การกระตุ้นจากภายนอกมากนัก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงจูงใจและเจตคติระดับปานกลาง คือ กลุ่มที่มีความสนใจในวิชาชีพครูในระดับหนึ่ง ทว่าในระหว่างกระบวนการบ่มเพาะ นิสิตกลุ่มนี้มักมีแนวโน้มพัฒนาเจตคติจนกลายเป็นผู้มีความมุ่งมั่นสูงได้ ซึ่ง จากประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่า บัณฑิตบางรายที่เคยขาดความชัดเจนในเป้าหมายช่วงแรก กลับสามารถเติบโต และปฏิบัติหน้าที่เป็นครูวิชาชีพในสถานศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ภายหลังสำเร็จการศึกษา

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเปราะบาง คือ กลุ่มนิสิตที่ยังอยู่ในกระบวนการค้นหาตัวตนและขาดความชัดเจน ในเป้าหมายทางวิชาชีพ ทำให้เลือกเข้าศึกษาตามกระแสความนิยม กลุ่มเพื่อน หรือค่านิยมทางสังคมที่มองว่า วิชาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมีความมั่นคง โดยไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริง นิสิตกลุ่มนี้จำเป็นต้อง อาศัยกลไกการเสริมแรงจากคณาจารย์เพื่อกระตุ้นและดึงศักยภาพภายในออกมา

สำหรับแนวทางในการส่งเสริมเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครู คือ การขัดเกลาพฤติกรรมอย่างเข้มงวด นับตั้งแต่ก้าวเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแต่งกาย บุคลิกภาพ กิริยามารยาท ความอ่อนน้อมถ่อมตน และทักษะการสื่อสารที่เหมาะสม ซึ่งภารกิจนี้จำเป็นต้องอาศัยความใส่ใจและการทุ่มเทจากคณาจารย์ทุกท่าน ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันที่ผู้เรียนมีความแตกต่างทางด้านความคิด และให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิส่วนบุคคล การสร้างความสมดุลระหว่างการกำกับดูแลตามบรรทัดฐานวิชาชีพ กับการเคารพสิทธิส่วนบุคคล จึงนับเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน และเป็นความท้าทายสำคัญของอาจารย์ผู้รับผิดชอบ

ด้านอัตลักษณ์สถาบัน

ครูสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีคุณลักษณะและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัว เนื่องด้วยสถาบันจัดอยู่ในกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มที่ 4 คือ “กลุ่มพัฒนาปัญญาและสังคมด้วยหลักศาสนา” ส่งผลให้โครงสร้างหลักสูตรกำหนดให้นิสิตต้องศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต ซึ่งถือเป็นวิชาแกนบังคับของมหาวิทยาลัย อาทิ วิชาภาษาบาลี วรรณกรรมพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกศึกษา และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566) กระบวนการหล่อหลอมดังกล่าว ช่วยให้นิสิตมีความรู้ความเชี่ยวชาญ และมีความคุ้นเคยกับหลักธรรมคำสอน จนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น ด้านความอ่อนน้อม ด้านคุณธรรม จริยธรรม และด้านจิตสาธารณะ นอกจากนี้ การเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากกว่า 30 หน่วยกิต ยังสร้างข้อได้เปรียบทางวิชาชีพให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษา โดยบัณฑิตสามารถเลือกสมัครสอบแข่งขันเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการครูได้ 2 วิชาเอก ได้แก่ วิชาเอกสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาเอกหลัก และวิชาเอกพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ตำแหน่งข้าราชการครูในระบบ การศึกษาได้มากยิ่งขึ้น

การยกระดับสมรรถนะครูสังคมศึกษาในยุคดิจิทัลภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องเผชิญกับความท้าทายใน 4 มิติ ประกอบด้วย 1) มิติด้านองค์ความรู้ คณาจารย์มีความจำเป็นต้องบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ากับศาสตร์การจัดการเรียนรู้ 2) มิติด้านทักษะวิชาชีพ สถาบันต้องเร่งรัดกระบวนการบ่มเพาะสมรรถนะทางวิชาชีพ ภายใต้กรอบระยะเวลาที่จำกัด 3) มิติด้านเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครู ต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะและการเอาใจใส่อย่างเข้มงวด และ 4) มิติด้านอัตลักษณ์สถาบัน การบูรณาการศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา เข้ากับรายวิชาเอก ไม่เพียงแต่สร้างอัตลักษณ์ด้านความรู้คู่คุณธรรม แต่ยังเป็นการสร้างความสำเร็จเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันในระบบวิชาชีพให้แก่บัณฑิต

กระบวนการบูรณาการและหล่อหลอมสมรรถนะทั้ง 4 มิติ เป็นเพียงปฐมบทของการพัฒนาวิชาชีพครู แต่แท้จริงแล้ว เป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา คือ เมื่อนิสิตสำเร็จการศึกษาแล้ว นิสิตมีองค์ความรู้ที่เพียงพอ และมีสมรรถนะที่ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดแรงงาน มีขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อเข้าสู่เส้นทางอาชีพตามความมุ่งหวัง ทั้งในหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสายงานอื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ การที่นิสิตสามารถพึ่งพาตนเองและสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวให้ดีขึ้นได้ นับว่าเป็นความสำเร็จของการจัดการศึกษา และการบริหารงานของหลักสูตร

ปลายน้ำ: ความท้าทายในการเตรียมความพร้อมบัณฑิตยุคก่อนเข้าสู่เส้นทางวิชาชีพ

วิกฤตจากอัตราการเกิดใหม่ที่น้อยลง ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ เริ่มตั้งแต่จำนวนนักเรียนในสถานศึกษาที่น้อยลง นำไปสู่การปรับลดอัตราบรรจุข้าราชการครูน้อยลง และการควมรวมสถานศึกษาขนาดเล็ก นำไปสู่การจำกัดโอกาสและพื้นที่ในการเข้าสู่วิชาชีพของบัณฑิตยุคใหม่ ในแต่ละปีสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศผลิตบัณฑิตครูรวมกันปีละประมาณ 35,500 คน แต่ทว่าอัตราบรรจุที่รองรับกลับมีเฉลี่ยประมาณ 10,000 อัตราต่อปีเท่านั้น และในอนาคตยังมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ คาดว่าโดยปี 2569 มีอัตราเกษียณอยู่ที่ 8,314 อัตรา (ครูวันดี, 2569) สถานการณ์นี้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ในตลาดแรงงานวิชาชีพครูอย่างรุนแรง ปัญหาดังกล่าวสร้างความท้าทายอย่างยิ่งให้แก่สถาบันอุดมศึกษา ในการเตรียมความพร้อมให้แก่ศิษย์ก่อนเข้าสู่สนามสอบแข่งขัน ทั้งในมิติการจัดอบรมวิชาการ ทักษะสมรรถนะ เทคนิคการทำข้อสอบ ตลอดจนการแนะแนวเส้นทางอาชีพทางเลือก ในระหว่างรอบกระบวนการสอบแข่งขัน บัณฑิตบางส่วนเลือกที่จะสอนในโรงเรียนเอกชนเพื่อสร้างประสบการณ์และหลีกเลี่ยงภาวะว่างงาน เนื่องจากข้อจำกัดด้านภาระค่าใช้จ่าย ขณะที่บางส่วนเลือกปฏิบัติงานตามสถานศึกษาใกล้บ้าน เพื่อลดค่าครองชีพและถือโอกาสได้อยู่ร่วมกับครอบครัว อย่างไรก็ตาม บัณฑิตส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ยังคงมุ่งมั่นในเส้นทางวิชาชีพครู

ปัญหาเหล่านี้นับเป็นปัญหาเชิงนโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐ หากภาครัฐไม่มีมาตรการขยายอัตรากำลังพล ก็ยากที่จะแก้ไขในเรื่องปัญหาครูล้นตลาด เห็นควรว่าภาครัฐควรเพิ่มอัตราบรรจุ เพื่อเข้าไปช่วยเหลือครูในระบบ ที่กำลังแบกรับภาระงานอย่างหนักหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นงานบริหารสินทรัพย์และพัสดุ งานจัดซื้อจัดจ้าง อาหารกลางวัน ตลอดจนโครงการและกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาระงานนอกเหนือจากการสอนทั้งสิ้น นับเป็นความท้าทายใหม่ที่สถาบันอุดมศึกษาไม่อาจละเลยได้ สถาบันต้องเตรียมความพร้อมให้กับบัณฑิตก่อนสำเร็จการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารงานในสถานศึกษา ความรู้ด้านการเงินและพัสดุ และข้อที่ควรระวังด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันและลดความเครียดให้กับครูที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในอนาคต ปัญหาเหล่านี้ นับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ครูรุ่นใหม่หลายคนลาออกจากราชการ ดังปรากฏให้เห็นผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์อยู่บ่อยครั้ง นำไปสู่ข้อสังเกตและข้อกังขาเชิงระบบว่า ในขณะที่ภาครัฐกำหนดเกณฑ์มาตรฐานอย่างเข้มงวดให้สถาบันอุดมศึกษาผลิตครูที่มีคุณภาพสูง แต่เมื่อบุคลากรเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ระบบราชการ กลับถูกใช้ศักยภาพไปกับภารกิจอื่นที่ไม่ใช่งานสอน ปัญหาเหล่านี้จัดเป็นปัญหารากเหง้าเชิงโครงสร้าง ที่มีความซับซ้อนและยากต่อการแก้ไข เนื่องจากขาดเจตจำนงเชิงนโยบาย ที่กล้าหาญและจริงจังในการปฏิรูประบบบริหารงานบุคคลทางการศึกษาท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ความท้าทายสูงสุดของสถาบันการศึกษา คือ การประคับประคองหลักสูตรให้อยู่รอดและยังคงรักษามาตรฐานในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพให้ได้มากที่สุด

สรุป

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่ผันผวนในปัจจุบัน ทั้งจากวิกฤตโครงสร้างประชากรเด็กเกิดใหม่ที่ลดลง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความท้าทายจากเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในยุคดิจิทัล สถาบันอุดมศึกษาและผู้บริหารหลักสูตรผลิตครูสังคมศึกษา จึงจำเป็นต้องปรับบทบาทเชิงรุกอย่างเท่าทัน เพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว สถาบันผลิตครูจำเป็นต้องวิเคราะห์สภาพปัญหาอย่างเป็นระบบ

และปรับแผนการรับนักศึกษาเพื่อรองรับโครงสร้างมาตรฐานเชิงคุณภาพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาหลักสูตรให้ตอบสนองต่อพลวัตทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการยกระดับสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI Competency) แก่นิสิตครูสังคมศึกษา พร้อมทั้งปรับกระบวนการทศน์จาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” สู่การเป็น “นักออกแบบกระบวนการเรียนรู้” ที่สามารถบูรณาการ AI ในฐานะผู้ช่วยสอน (AI Co-Teacher) อย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบจริยธรรม เพื่อบ่มเพาะทักษะการคิดขั้นสูงให้แก่ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การผลิตบัณฑิตที่เพียบพร้อมด้วยความรู้คู่คุณธรรม เปี่ยมด้วยจิตวิญญาณวิชาชีพ มีขีดความสามารถในการแข่งขัน ในการก้าวเข้าสู่เส้นทางสายวิชาชีพได้อย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2565. เรียกใช้เมื่อ 8 พฤษภาคม 2569 จาก <https://academic.rmutsv.ac.th/2022/10/09/723/>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2566). ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. เรียกใช้เมื่อ 6 พฤษภาคม 2569 จาก <https://drive.google.com/drive/folders/1cLSLScKXZDA-5glsJipyrPYI-5yOww2d>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2569). ปี 68 เด็กเกิดใหม่ต่ำสุดรอบ 75 ปี เสียชีวิตมากกว่าเกิด ต่อเนื่องเป็นปีที่ 5. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2569 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/health/public-health/1215717>
- กษิต์เดช คำพูน. (2565). ครูกระจุก โรงเรียนกระจาย ปัญหาการจัดสรรครูไทยที่ต้องแก้ไขก่อนจะสายเกิน. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2569 จาก <https://101pub.org/teacher-shortage-problem/>
- กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม. (2568). สังคมยุค AI โอกาสและความท้าทาย. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤษภาคม 2569 จาก <https://share.google/slzhgrmyd8IJcnCJZ>
- ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2567. (2567). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 141 ตอนพิเศษ 73 ง หน้า 10-12 (13 มีนาคม 2567).
- ครูวันดี. (2569). เตือนภัยวิกฤตครูจบใหม่! ปี 2569-2570 เตรียมรับแรงกระแทก “อัตราว่างต่ำสุดในรอบทศวรรษ” จบมาแสนคน แย่งบรรจุหลักพัน. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤษภาคม 2569 จาก <https://www.kruwandee.com/news-id57347.html>
- ชนิตา รักษ์พลเมือง และคณะ. (2560). การศึกษาสภาพและปัญหาการผลิต การใช้ และการพัฒนาครูการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับความต้องการในอนาคต. วารสารครุศาสตร์, 45(3), 17-33.
- ชยพล ธงภักดี และจักรพงษ์ พร่องพรมราช. (2564). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครราชสีมา. วารสารชุมชนวิจัย, 15(4), 70-84.
- ประกาศคุรุสภา. (2567). เรื่อง การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษา ตามมาตรฐานวิชาชีพเพื่อการประกอบวิชาชีพ พ.ศ. 2567. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 141 ตอนพิเศษ 35 ง หน้า 15-19 (6 กุมภาพันธ์ 2567).

- มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2568). หลักการและแนวทางการใช้ปัญญาประดิษฐ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤษภาคม 2569 จาก https://drive.google.com/file/d/1LFDfxOqvOAq_lyMxXZw3_fzllhp5MUG1m/view
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2566). ข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤษภาคม 2569 จาก https://acd.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2023/08/ข้อบังคับ_4-ปี-2566-ว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี-พ.ศ.2566.pdf
- มูลนิธิยุวพัฒน์. (2566). คลื่น “ความเหลื่อมล้ำ” ทางการศึกษา ชัดเด็กไทยให้หายไประหว่างทาง ความยากจนซ้ำเติม “เด็กหลุดจากระบบ”. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2569 จาก <https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/ความเหลื่อมล้ำ-การศึกษา/>
- วิฑูรย์ พันธวงศ์. (2565). การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) ตามหลักอริยสัจ 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์). (2562). เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ปี 2022. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2569 จาก <https://drive.google.com/drive/folders/18r5A8I39vqUUb7L0Ctwl7NpROWgQ-Ko>
- สุริยาพร นพกรเศรษฐกุล. (2561). ทักษะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.